

ERDÉLYI MUZEUM

XX. kötet.

1903.

6. füzet.

Szász Béla élete és költészete.

(1840—1898.)

— Első közlemény. —

„Ye are better than all the ballads
That ever were sung or said ;
For ye are living poems,
And all the rest are dead“.
Longfellow. („Children“.)

I.

Szász Béla az átmeneti korszak költői közé tartozik. Jól tudjuk, hogy az előző kor költői *Petőfi* hódításai és nagyszerű sikereitől elkapatva, legfőbb kánonnak állították föl a magyar *Tyrtus* követését. Jól tudjuk azt is, hogy mennyiben utánozták *Petőfit*. Utánozták hibáit, erényeihez pedig nem tudtak fölemelkedni.

Az ötvenes évek közepén túl mozgalom indul meg az úgynevezett *Petőfi utánczók* ellen. *Gyulai Pál* egyre élesebb és élesebb támadásokat intéz ellenök. Szigorúan, kíméletlenül, de igazsággal kel ki a romlott ízlésű költők ellen. „*Petőfi Sándor és lyrai költészetünk*“ (Új M. Muzéum, 1854.), továbbá „*Az újabb epikusok és lyrikusokról*“ (Budapesti Hírlap, 1855.) című munkáiban rámutat a petőfieskedők ferde irányzatára és kérlelhetetlen szigorral ítéli el az erőlködőket. Igen nagy volt az oly „költők“ száma, kik nem ihletségből vagy hivatásból írták költeményeiket, hanem csak azért, hogy neveik gyarló csinálmanyaikkal nyomtatásban is megjelenjenek. Sőt, hogy czéljukat elérhessék, szívesen fizettek a szépirodalmi lapok szerkesztőinek. Bizonyítja ezt a *Hölgyfutár* 1852-iki évfolyama, (129.), melyben ilyen hirdetés is olvasható: „*Itt versét mindenki közölheti, ha minden soráért egy ezüst garast s azonkívül bélyegdíjt 10 pengő krajczárt fizet!*“

Az idő elérkezett, hogy e visszaéléseknek valahára vége szakadjon. Költészetünknek a helyes útra való térésére a legjótékonyabb hatással kétségen kívül *Arany Jánosnak* 1855-ben megjelent verskötete volt. E tekintetben *Szász Károly* érdeme sem csekély, midőn lankadatlan buzgalommal és fáradhatatlan munkássággal a külföldi irodalomnak remekeit ülteti át hazai nyelvünkre. Az eldurvult ízlés nemesítésére csak jótékonyan hathatott. A nagyreményű, ifjan elhunyt *Tisza Domonkos* (1837—1856), *Arany* tanítványa, már eszményibb irányban munkálkodott s a fősulyt nem a külső sallangra, nem az üres szóbeszédre, hanem a gondolatra fektette. A hatvanas évek elején már nagyobb változást találunk költészetünk fejlődésében. Az átalakulás azonban még mindig lassan áll be. Örvendetes jelenség gyanánt jelezhetjük, hogy az ez időbeli költők elhagyják elődeik nyomdokait. Sok tanulmánnyal, nemesebb izléssel és több természetességgel találkozunk. A bömbastok, a „nagy“ mondások, a pórias cifraság lassanként kivész. Az a nagy lelkesedés, a melylyel hivatott, nem hivatott egyaránt utánozta *Petőfit*, lelohadt. Nem *Petőfi* többé a mintakép, hanem *Arany* és egynehány külföldi költő. *Szelestyei László* „Heje-dárom, heje-ha, diri-dom, heje-hum, hej-sánáj-sánálom, cini cini cinege, dinidom-denede, hejerintom kanyarintom, gyuha-gyuha-gyuhárom: bakkom a hét aranyát“-ja, vagy *Lisznyai* világtermő szava, színméz-angyal lánya, póre gatyás, csámpás, tökfilkó legénye, eszirzragó suszterje már nem talált helyet a költészetben. A külső technikát és a nyelvet mindinkább nagyobb gondban részesítik és a költői egyszerűség, mely eddig a mostoha gyermek sorsában részesült, előtérbe lép. Az előbb említett fontos tényezőkhöz, a melyek költészetünk föllendülésére oly nagy befolyással voltak, járul két korán elhunyt műbíráló működése. Értem *Zilahy Károly* (1838—1864.) és *Dömötör János* munkálkodását. Újabb irodalmunknak e két derék harczosa részint műbírálatokkal, részint példákkal — mindkettő néhány becses költemény szerzője — vitte előbbre költészetünk ügyét.

Ily körülmények között lépnek föl *Szász Béla*, *Dalmady Győző*, *Komócsy József* és mások. Ők azok, a kik kortársaik közül nagyobb sikerrel működnek a költészet terén. Inkább idegen lyrikusok remekein lelkesülnek, azoktól tanulnak.

II.¹

Költőnk atyja *Károly*, magyar akadémikus, a nagy-enyedi Bethlen-collegiumban előbb jogtanár, majd a mennyiségtan és természettan tanára volt. Ő volt az, a ki 1835-ben a collégium alsó osztályában a tanrendszernek azt az áldásos formáját hozta be, mely szerint a nyelvtanítás alapjává a magyar nyelvet tette, e mellett a reális tantárgyaknak az eddiginél szélesebb tért juttatott s a módszertelen felületes és rossz kivonatokat a legtöbb szakban saját tankönyveivel váltotta föl. Minden törekvése, minden gondolata arra irányult, hogy gyermekeinek a legjobb nevelést nyújthassa és a gondos családapát ebbeli törekvésében nem csekély mértékben gyámolította a szerető hitves, *Münstermann Franciska*, a kiről költőnk verseiben, mint a leg-hálásabb gyermek emlékszik meg.

Szász Béla 1840-ben, április hó 23-án született. Iskoláit *Nagy-Enyeden* kezdte meg, hol édesatyjának, a collegium mellett külön kis kollégiuma volt a saját házában, a hol a vele barátságban élő erdélyi mágnások fiai nyerték kiképeztetésüket. A *Telekiek*, *Zeykek*, *Bethlenek* és *Bánfyak* gyermekei ismerkedtek itt meg a tudományokkal és *Szász Béla* maga is itt vette első benyomásait. Költőnk atyja, mint józan és ügyes paedagogus, nemcsak az ész kiművelését tartotta szükségesnek, hanem kiváló gondot fordított a szív és az ész összhangzó kiművelésére. Innen magyarázhatjuk *Szász Béla* költői hajlamának szerencsés fejlődését, továbbá azt az alapos tudományosságot, mely költőnknel azon a téren, melyre őt hivatása vitte, mindenkor érvényesült.

Házi neveltetésének és taníttatásának az első magyar felelős miniszterium megalkotása vetett véget. Ugyanis a felelős miniszterium megalakulása után költőnk atyja báró *Eötvös József* meghívására a közoktatásügyi államtitkárságot vállalta magára s mint ilyen, családjával együtt *Budapestre* tette át lakását. *Szász Béla* gymnasiumi tanulmányait *Budán*, a piaristáknál és *Pesten* ág. ev. hitűek iskolájában folytatta.

¹ Az életrajzi adatokat részben dr. *Széchy* Károly egyetemi tanártól, részben magától a költőtől kaptam.

A családnak budapesti tartózkodása azonban csak rövid ideig tartott. Alkotmányos életünkre szomorú napok következtek. A nemzet, mely alkotmányáért, függetlenségéért és szabadságáért fogott fegyvert, kénytelen volt a nyers erő előtt meghajolni. A függetlenségi harc, mely oly szép reménynyel kecsegtette a nemzet fiait, leveretett. E szomorú időben ment vissza költőnk atyja családjával együtt Erdélybe. A nagy-enyedi kollegium a barbárságnak esett áldozatul. *Szász Károly* családjára most nem csekély mértékben nehezedtek a súlyos gondok. Rögtön tanári állást sem kaphatott s így idegenek segítségére szorult. Az erdélyi mágnás családok nem is feledkeztek meg fiaik gondos tanítójáról, örömeit segítettek szorult helyzetén. Különösen gróf *Kemény Ferencz* volt az, ki a család eltartásáról gondoskodott, míg végre a főconsistorium *Maros-Vásárhelyre* küldötte tanári minőségben. Itt folytatta aztán *Szász Béla* a gymnasiumi tanfolyamot. Alig élte magát újból a tanári működésbe *Szász Károly*, már is utólérte őt a kérlelhetetlen halál és az 1853-ik év október 23-án hirtelen elragadta szerető családjának köréből.

Költőnk édesatyja halála után *Nagy-Enyedre* ment, a hol középiskolai tanulmányait a legszebb sikerrel fejezte be. 1859-ben elhagyta *Nagy-Enyedet* és a budapesti ref. theologiai intézetbe ment, melyet akkor *Török Pál* és *Székács József* válvetett fáradozása következtében mindkét protestáns felekezet állított fel, oly czélból, hogy a két prot. felekezet a nemzeti szellemet annál hatékonyabban szolgálhassa. E theologiai intézetben, mely *Török*, *Székács*, *Ballagi Mór*, *Tatai András* és más jeles férfiak vezetése alatt állott, az ifjak kiképzése magasabb irányban haladt. Abban az időben ez intézet hallgatói voltak a többek között *Thaly Kálmán*, *Tolnai Lajos*, *Győry Vilmos*, *Zsilinszky Mihály*, *Szász Béla* és az újabb magyar költői és tudományos irodalomnak nem egy jeles művelője. A képzett tanárok jótékony hatása és a növendékek részéről a kölcsönös buzdítás csak üdvös befolyással lehetett az intézet tagjaira és így *Szász Bélára* is. Mint theologus a legtöbb szépirodalmi lapnak munkatársa, *Arany János Koszorú*-jának újdonsági rovat vezetője volt és a *Kisfaludy-Társaság* megbízásából ekkor fordította *Tackeray Esmond*

Henrik-jét. Theologus korában ismerkedett meg *Arany Jánossal*. *Arany Jánosnak* a hatása alatt ébredt a költészet iránti lelkesedése, ekkor vette kezdetét költői működése is.

Az iskolai szüneteket rendszerint bátyjánál, *Károlynál* töltötte, ki részint *Kézdi-Vásárhelyen*, 1857 óta *Kún-Szt.-Miklóson* és 1873 óta *Szabadszálláson* papszkodott. Ezek alatt a szünetek alatt nagy szorgalommal tanulta az idegen nyelveket és jórészt ekkor ismerkedett meg nemzeti irodalmunk kiválóbb termékeivel is. Theologiai tanulmányait a budapesti intézetben befejezvéen, magasabb kiképeztetés végett a jénai egyetemet kereste föl, hol az 1863/4-ik tanévet töltötte. Itt különösen *Fischer Kuno* gyakorolt rá nagyobb befolyást. Ez időben készítette *Fischer Kuno* előadásai nyomán némi önállósággal *Goethe Faust-járól* szóló tanulmányát, mely a Budapesti Szemle 1865-iki évfolyam VIII. füzetében jelent meg. Említett tanárát igen megkedvelte, és később is szívesen foglalkozott munkáival. Így 1865-ben (Sárospatak) lefordította *Fischernek Fichte J. G.* százados ünnepe alkalmából készült emlékbeszédét. Jénában már nagy lelkesedéssel foglalkozik a költészettel. Itt ismerkedett meg *Doris-sal*, egy egyszerű iparos széplelkű leányával, kinek nevét néhány igen sikerült költeményében örökítette meg. Az ifjúi szív egész hevével szerette ezt az egyszerű lányt. Jó Dorisáról éneket zeng:

Mely olyan szép sem, de talán
Lesz oly mosolygó, mint szemed.
Szegény vagyok, nincs aranyom:
Mit adjak édes csókidért?
Víg dalt s ha tán füled nem is,
De szíved, jól tudom, megért.

Sajnálja, hogy egy vasárnapon elmulasztotta a találkát; kéri kedvesét, hogy ne ítélje el, hiszen úgy is ő a vesztes, ha ajkát nem csókolhatja. Csak vasárnap találkozhatnak kedvesével; egész héten el vannak foglalva mindketten: Doris hétköznap otthon ül és ablakánál varrogat, a költő szintén otthon görbed és a lélek titkait fürkészi. Így megy ez hat hosszú napon át:

De annál szebb a hetedik:
Vasárnap, szívből áldalak!
Nem azért, mert pihenni hagysz

— Agyam nyugalmat soh' se' kér,
Szívem kíván áldást reád,
Az édes, forró csókokér' . . .

A költő, ki oly forrón szerette Dorisát, emlékét nem is felejthette el egyhamar. Már régen elhagyta Jénát, de Doris emléke újból és újból föléled benne. Bár ígéretet, vagy esküt egymásnak sohasem tettek, a költő mégis megtartá azt, a mire kedvese esdő szemének mosolya kérte:

A kék ibolyát őrizem.
Bár elveszíté illatát —
Emléked most is őrizem,
Édesdeden gondolva rád . . .

Jénából az 1864—5-ik tanévre *Utrechtbe* ment *Szász Béla*, a hol a *Bernhard*-féle 600 forintos ösztöndíjat élvezte, theologiai, történelmi és philosophiai collegiumokat hallgatva és folytatva szaktanulmányait különös segélyével az ottani egyetem gazdag és kényelmesen használható könyvtárának, egy igen kellemes évet töltött el. Még idősebb korában is emlegette az ottani egyetemi élet kedélyességét. *Utrecht*-ben való tartózkodása alatt írta „*Hollandus Karácsony*“ czimű szép költeményét. A költő az édes örömök nagy szükségét érzi és várva-várja a karácsony beköszöntését. Ha kitekint ablakán, hó helyett csak ködöt lát, repülő szán helyett kutyakocsit. De benn a szobában sem talál örömet. A ház feje a kályhánál pipálgat, a vén anyóka a bibliába mélyed. Csak a szoba más végén keres örömet, hol két dologba merült ifjú ül: legény és leány. Az ifjú hosszú számadást készít, a leány harisnyát köt, majd teát főz kedvesének. Majd örömét fejezi ki a költő, hogy egy év múlva minden más-ként lesz, recsegő csizmával köszönt be a tél; otthon lesz régi jó barátai, ismerősei, rokonai körében!

S ott a nagy karszékben, hófehér hajával
— Hogy az Ur áldja meg legjobb áldásával!
Egy vén asszony ül majd, tán ő is kötöget,
De most nem bánja, ha lehúllat egy szemet —
Beszéd helyett ajkán szíve mosolya ül
S szeméből, nagy titkon, egy-egy könnyet törül . . .

A hálás gyermek nyilatkozik meg e szavakban. Édes anyjáról semmiféle körülmények között sem feledkezett meg.

Az *Utrechtben* eltöltött év után teljesült költőnknek hő vágya, megláthatta ismét hazáját, keblére ölelhetette szeretteit és édes anyját. Az erdélyi ev. ref. egyházkerület főconsistoriuma az 1865-ik év tavaszán megválasztá a marosvásárhelyi főiskola bölcsészeti rendes tanszékére, kérésére azonban engedélyt kapott, hogy tanulmányai érdekében befejezhesse a már megkezdett egyetemi évet s hogy tanszékét csak 1865. őszén kelljen elfoglalnia. Ennek az engedélynek alapján a tanév befejeztéig *Utrecht*-ben maradt, majd *Hollandiát* beútaozva, pár hétre *Londonba* átkelve, a Rajna mentén és Dél-Németországon át tért haza és 1865. szeptember havában foglalta el marosvásárhelyi tanszékét „*A tudalom kérdése*“ című értekezésével. Marosvásárhelyt a ref. gymnasiumban és — míg fennállt — a jogakadémián tanította a philosophiát és a magyar irodalmat. A marosvásárhelyi ev. ref. egyházközség képviselő testületének és kebli tanácsának tagjaként részt vett az egyházi és iskolai ügyek intézésében. Egy évig, *Péterfy Károly* halála után, rendszeres templomi szolgálatot végzett.

Szász Béla a marosvásárhelyi katedrán *Molnár Károly* utódja volt.

Fiatalos gondolkodással és tüzzel igyekezett a külföldön szerzett reform eszméit megvalósítani. Az ez időbeli föllépésére és fiatalos reformereskedésére vonatkozik az öreg *Kemény Ferencz* egyházkerületi főgondnoknak az a kedélyes tanácsa, hogy agyon ne reformálja a reformált egyházat.

A mellett, hogy egyházának ügyeivel oly behatóan és oly nagy buzgalommal foglalkozott, mint hirlapíró is nagy és tevékeny munkásságot fejtett ki. 1868—69-ben szerkesztette a „*Székely Hirlap*“-ot. E mellett nagy szeretettel áldozott muzsájának. Ez időben fordította le *Tackeray* „*Négy György*“ című munkáját is és e mellett folyton dolgozótársa volt a különböző szépirodalmi lapoknak.

Marosvásárhelyi tartózkodása azonban nem tartott sokáig. Midőn hazánkban a politikai élet, mely eddig úgyszólván szunynyadott, mindinkább erősebb föllendülést vett, elhagyja *Vásár-*

helyt és *Kolozsvárra* jön. Itt 1870-ben kezébe veszi az erdélyrészi *Deák*-párt lapjának, az akkor alapított „*Kelet*“-nek a szerkesztését. *Szász Béla Kolozsvárt* úgy politikai, mint városi és tanügyi dolgokban irányadó szerepet játszott. Az itteni ev. ref. főiskolában a philosophiát, előbb mint a nyugalomba lépett *Nagy Ferencz* helyettese, majd 1872. tavaszától kezdve, mint megválasztott rendes tanár tanította. Az 1872-ben szervezett *Ferencz József* tud.-egyetemen a bölcészet rendes tanára lett. Mint ilyen, nagy buzgósággal fogott állásának betöltéséhez és ezért meg is vált a lap szerkesztésétől, de mind a mellett továbbra is a lap vezére, politikai fő cikkírója maradt s mindvégig erős meggyőződéssel, nem egyszer érdes szenvedélyességgel szolgálta az erdélyrészi *Deák*-párt ügyeit. Az egyetemen a bölcészet-, nyelv- és történettudományi karnak 1875/6, 1879/80, és 1886/7-iki tanévben dékánja volt, majd az 1876/7, 1880/81, 1884/5, 1885/6 és 1887/8-ik évben prodekánja, 1890/91-ben rector magnificusa és 1891/2-ben prorectora volt. Az egyházi ügyekben a magyarországi négy reformált superintendensia egyesületének szervezésében mint erdélykerületi képviselő és jegyző igen jelentékeny szerepet játszott. Az erdélyi egyházi kerületben elharapózott visszaélések ellen megírta hatásos röpíratát az „*Infandum*“-ot, mely úgy bátyjának, *Domokosnak*, mint önmagának és pártjának sok keserűséget szerzett ugyan, de a kollegiumi vagyionok kezelését mégis nagyobb ellenőrzés alá helyeztette.

Irodalmi szép érdemeiért a *Kisfaludy-Társaság* még 1868-ban tagjává választotta. Székét „*A szabadelvűek*“ című igen sikerült satirájával 1869. deczember 29-én foglalta el. 1883-ban pedig első költemény gyűjteményének megjelenése után *Béöthy Zsolt* ennek alapján a *Magyar Tudományos Akademia* I. osztályába ajánlotta tagúl. Az Akademia csakugyan levelező tagjainak sorába igtatta. Székét „*A reflexio és vallás erkölcsi elem a költészetben és Longfellow*“ című mélyreható tanulmányával foglalta el 1884-ben. Szép kitüntetés érte őt az *Erdélyi Múzeum-Egylet* részéről is, midőn őt a bölcészet, nyelv- és történettudományi szakosztály aelnökévé választotta.

Mint tanférfiu vezető szerepet játszott a városi iskolaszék-

ben és a most állami felsőbb leányiskola egész szervezete az ő munkája. Ennek az iskolának egy évtizeden át ő volt felügyelő-bizottsági elnöke és vezető igazgatója. Általában, egyházkerületében, melynek megbetegedéséig egyházi előadója volt, valamint a városban, melynek több mint húsz éven át városi képviselője volt, alig történt iskolai alkotás, melyben jelentékeny része ne lett volna.

1868. október 26-án vette nőül *Mentovich Juliát*, *Mentovich Ferencz*-nek, az *Új Világnézet* írójának leányát, kivel boldog házasságban élt s a ki tizenegy gyermek gondos anyja lett. Költészetének javarésze feleségéről, gyermekeiről és általában boldog családi életéről nyújt igen szép képet.

Folytonos munkálkodás között, férfikorának javában tette tönkre erős szervezetét az emésztő kór! Testi ereje napról-napra fogyott, majd megtört szellemi ereje is. Míg végre sírba dönté hazai tudományunk és költészetünk igen nagy veszteségére a munkás életű, derék férfiút. Meghalt 1898. július 7-én Kolozsvárott.

A tiszta és fedhetetlen jellemű férfiú azok közé az emberek közé tartozott, kik elveiknek erős meggyőződésében nem egyszer a szenvedélyességig mennek a vitatkozásban, de a kiknek szándéka mindig tiszta és nemes, a kik igazi erős hittel dolgoznak azon, a minek teljesítésére egyszer vállalkoznak.

III.

Szász Béla lyrai költeményei eleinte elszórtan jelentek meg a különböző szépirodalmi folyóiratokban. Első költemény kötete „*Szász Béla költeményei*“ cím alatt 1883-ban látott napvilágot. E kötet gondos olvasója előtt fel fog tűnni, hogy *Szász Béla* azok közé a költők közé tartozik, kik nem csupán az emberi szívhez szólnak, hanem az elmét is foglalkoztatják; nem csupán az emberi szív különféle érzelmeit zengi oly közvetlenséggel, természetességgel, egyszerűséggel és annyi bensőséggel, mint kevesen kortársai közül, hanem egyszerismind nagy gondolatokkal, mély contemplációkkal, nem egyszer a lét kérdéseivel foglalkozik dallamos verseiben. Mert *Szász Béla* nem csupán a házi tűzhely boldogságának, a hazafiúi szent érzelmeknek, a vallá-

rosságnak és szerelemnek a dalnoka, hanem mint költő philosphus is. *Longfellow* szavaival („*The Singers*“) jellemezhetném *Szász Béla* költeményeit legszebben. Kiváló jellemvonásaik a „charm“, a „strengthen“ és a „teach“. Igen, a józanság, az erő és a báj vonúl végig költészetén, a mindenségnek e három hatalmas szózata — mint *Longfellow* mondja, mely minden jóérzésű ember előtt a legtökéletesebb összhangzásban csendül meg.

Arany János „*Irányok*“ czimű értekezésében kifejtette, hogy a lyra nem csupán a változatos és kalandos benyomásoknak a csapongó fantazia által való visszaadásában s az indulatok, — szeretet, gyűlölet, harag és lelkesedés, rajongás és megvetés hű kifejezésében áll, hanem azon mély részvétnek, őszinte lelkesedésnek tolmácsolásában is, a melylyel az emberiség s a haza sorsa iránt viseltetünk s azon magasztos világnézetnek és humornak nyilatkozásában, a melylyel az életet és saját viszonyainkat tekintjük. Már pedig ha *Szász Béla* lyráját vizsgáljuk, azt találjuk, hogy annak tiszta forrása a költő mélyen érző szive, mely nyugalmában úgy, mint hullámozásában, saját örömei és bajai s az egész emberiség sorsa által áthatva, megtalálja a megfelelő, igaz, őszinte hangot. S e hang költői egyéniségének bélyegét a leghatározottabban magán viseli s e hang egyszersmind költői értékének a mértéke. Lyrája lelkesít, de el nem ragad, érzelmeket gyúlaszt, de nem éget, gyakran magasztos gondolatok tárháza, a melyből szívünk és értelmünk egyaránt gazdagodik, képzeletünket gyönyörködteti, bár nem ragad veszélyes tájakra, üdít, emel s jótékony benyomást gyakorol egész lényünkre. *Szász Béla* kiforrott költői tehetség. Igaztalan akkord nem rezdül meg lantján. Fiatalon megsemmisülést nem emleget, nem veszti el bizalmát sohasem ahhoz, a mi embert és nemzetet újjászülhet. Költő, a kinek hite van. Nála nem tapasztaljuk azt a fiatalos erőködést, melynek *Ossián* formáin túl nincsen szeme. Egész költői pályáján nyilvánvaló az a törekvés, hogy ember akar lenni, mint más érző, szenvedő, küzdő és reménykedő ember.

Szász Béla költészete nem viseli magán az akadémiai versírók rideg technikájának bélyegét. Költészete a szív mélyéből fakad és a szívhez szól.

Ime, ezekben akartam adni Szász Béla költészetének nagyon is körvonalos jellemzését. Meglehet, hogy talán túlzásnak fog föltünni, a mit elmondottam, de rám Szász Béla költeményei oly hatással voltak, hogy alig tudtam volna más szavakkal kifejezni azt az őszinte, igaz érzést, mely Szász Béla költeményeinek egyik legjellemzőbb sajátja.

Szász Béla költeményeinek javarészt feleségéről, gyermekeiről, általában boldog családi életéről szóló versei teszik. Ezek mellett vannak szerelmi és filozófiai költeményei, továbbá politikai satirái és ódái, a melyekben a költő rokonszenves egyénisége a legszebben nyer kifejezést.

Első sorban Szász Béla azon költeményeivel foglalkozunk, melyek őt mint hálás gyermeket, szerelmes ifjút, szerető férjet és gondos családapát tüntetik föl.

A mivel Petőfi költészetében lépten-nyomon találkozunk és a mi Petőfi költészetének annyi bájta és kedvességet kölcsönöz: a szülői iránti, különösen pedig édes anyja iránti végtelen tisztelet, szeretet és hála nyilatkozása: megvan Szász Béla költészetében is. Költeményei, a melyekben édes anyjáról emlékszik meg, a kit úgy szeretett, mint jó gyermek anyját csak szeretheti, nincsenek nagy számmal, de a néhány költemény, a melyben édes anyja emlékének áldozik, költészetének igaz gyöngyei. A költő távol hazájától sem feledkezik meg édes anyjáról. A Hollandiában töltött karácsony valóban szomorú volt. Távol mindenkitől, kit ő szeretett, kik őt szeretettel vették körül, nem érzi jól magát, várva-várja már a jövő karácsonyt, mikor otthon lesz, a hol recsegő eszímával érkezik meg a tél, mikor édes anyja a nagy karszékben hófehér hajával ül, kötöget és ajkán szíve mosolya ül, örvend majd fia hazatértén. A hálás gyermek szavát halljuk megcsendülni, midőn anyjáról emlékezve, áldást kér Istentől reája:

„Hogy az Úr áldja meg legjobb áldásával!”

Mennyire szerette édes anyját, legszebben „*Fotograf album*” című költemény-ciklusának hatodik verse mutatja:

„Annyi sok nő közt még egyre leltem,
Kit soha meg nem érdemeltem.”

édes anyja az, ki őt soha meg nem keserítette, ki hűséget soha sem ígért, mégis szívet adott szívért, a ki benne csak a jót látta, s a kít, ha néha megsértett, maga hajolt le hozzá jobbát nyújtva, s a ki, ha ajka telve panaszszal, egy esókkal mindig megvígasztalja,

„Kinek párja de sohasem tár.ad,
Áldja meg az Isten jó anyámat!”

Vagy olvassuk „Édes anyám szobája“ című költeményét, melyben a költő e szobát színaranynyal telt kincstárnak nevezi:

„Ez a kincstár — színaranynyal
Van e kis szoba tele:
Hatvan évnek szerzeménye,
Fehér hajnak ezüst fénye
Anyám fején rakva le“.

Vagy olvassuk „A huszonötödik unoka“ című költeményét, melyet édes anyjának ajánlott és teljesen meggyőződünk állításunk valódiságáról. Rokonszenves Szász Béla költői egyénisége szerelmi költeményeiben. Ideálisan gondolkodó szerelmes. A szerelem, a költészetnek ezen kétségkívül egyik főforrása Szász Bélának is nem egy sikerült költeményt sugalmazott. Jénában ismerkedett meg — mint már életrajzában említettük, — Dorissal, az egyszerű, nemeslelkű polgárleánykával. Doris nemes egyszerűsége, szép lelke, hó nyaka, karsú termete, őszinte kék szeme fölkeltette a költő érdeklődését és csakhamar, egy bál alkalmával ismeretséget és barátságot kötött véle. Dorishoz intézett költeményeit az őszinteség, egyszerűség és mély érzés jellemzik. Keresetlen természetessége meglepő. Sohasem ír semmitmondó frázist, vagy sántikáló hasonlatot, midőn kedvese szépségét, lelke nemességét énekli meg. Kedveséhez szíve egész melegével vonzódik, s boldogtalannak érzi magát, ha egy találkát el kell mulasztania. A kedves leány alakja tűnik szeme elé akkor is, midőn a lélek titkait kutatja, előtűnik tanulmányai közt, előtűnik mulatozása közben. Egyedül kedvesének mosolygása teszi boldoggá, mit ér kincs, gazdagság, pompa, ha kedvesével nem lehet együtt. A költő szíve

— — „nem zúgó tenger árja,
Melyen végig szánt a vihar,

Nem a tó suttogó hulláma,
 Mely kebliben örvényt takar;
 Nem vágyban égő rózsakelyhe,
 Mely a lepke csókjára vár;
 Nem suttogó lomb, mely epedve
 Hallgatja a dalos madárt;
 Nem bolygó csillag, mely kereng, vár
 S futja, futja a nagy eget:
*Az én szívem egy egyszerű szív,
 Mely szeret, tégedet szeret!*"

Énekel a szerelem boldogító hatásáról, vigasztaló erejéről:

— „a ki igazán, igazán szeretett,
 Hogyha tán csalódott: hordja az életet,
 S átkozza, átkozza, bár *áldhatná* inkább
 Az első éveknél elcsigázó kínját.
 Mert legalább érez s tudja, hogy mi bántja
 S azt, a kiért szenved *átkozza* — s *imádja*.“

A „*Hegy tetején*“ című költeményében pedig ezeket olvassuk:

„Oh! te, ki elmondhat'd szívedbe tekintve,
 Melybe a szerelem napja sűgárt hinte,
 Hogy e sűgár tied, a tied egyedül —
 Borúlj le s mondd: Uram! jó vagy végtelenül!“

Visszatérve hazájába, újabb ismeretségeket kötött a költő, de Dorisának emléke fel-fel újul lelkében:

— „Megtartám, a mire kért
 Esdő szemeid mosolya!
 A kék ibolyát őrizem,
 Bár elveszíté illatát —
*Emléked most is őrizem
 Édesdeden gondolva rád!*“

Szász Béla gyakran megfordult *Arany János* házában és itt megismerkedett legnagyobb költőnk leányával, Juliskával, a kibe bele is szeretett. „A szikra lassan, oh de nagyra nőtt — írja a költő. Juliska az egész dologról mitsem tudott. Szász Béla több versben örökíté meg emlékét, de ezek kiadatlanok. Kiadott költeményei közül csak a „*Fotograf album*“ című ciklusnak ötödik verse, a „*Julia*“ című vonatkozik Arany Juliskára.

↳ Szász Bélának legszebb szerelmi költeményei feleségéhez, Mentovich Juliához vannak intézve és kiadott költeményei között „*Julcsi verses könyvéből*“ cím alatt találhatók fel. Ha e költemények általános jellemzését akarnám adni, ismétlésekbe esném. Már említettem, hogy Szász Béla szerelmi költeményeit az őszinteség, az egyszerűség és a keresetlen természetesség teszik vonzókká. Hozzátehetjük még, hogy ezekbe a versekbe beleöntötte szívének legszebb érzéseit, lelkének minden vágyát. Összes kiadott költeményei közül ezek — kivéve a szorosabb értelemben vett családi verseit — a legmegkapóbbak. A költemény-ciklushoz írt Előhangban elmondja a költő, hogy a mit a gyöngéd szív érez, azt a gyöngye ajk nem mondhatja mind el. Mennyi sóhaj van e dalokba beleszóve és egyedüli óhajtása:

„Oh bárcsak egy is e dalokból
Mint a tavasz első virága,
Emlékid közt helyet lelhetne,
Imádságos könyvedbe zárva“.

A költőt boldoggá teszi álma, melyben szívét kedvese szívével cseréli ki, mert:

„Az én keblemben verő szív
Én rám gondolt folyton folyvást“.

„*Mikor összevestünk*“ című költeménye a gyűjtemény legszebb darabjai közé tartozik. A költő megfogadja, hogy házastársával ezentúl csak per között fog élni, mert bár nagy csapás volt, hogy öt perczig nem szóltak egymáshoz és nem néztek egymásra, de azután nagy volt örömük, mert csókkal békültek ki. „*A mi esküvésünk*“ és a „*Gyűrűváltáskor*“ méltán sorakoznak az előbbi mellé. Az elsöben elmondja a költő, hogy nem esküdött meg Juliájával az ég kék színére, a csillagokat sem hívták tanúkul, nem is folyamodtak a patak tiszta vizéhez, vagy a pacsirta örömdalához, vagy a szikla kemény kövéhez példát keresve. Nekik ily eskü nem kellett:

— „Mi csak ott ültünk szív, a szív mellett,
Kéz kézben, ő rám s én rá tekinték:
S tudtuk, hogy egymást szeretjük mindég“ . . .

A másokban pedig kifejti a költő, hogy az igaz szerelem valóját szóval kifejezni nem lehet, csak érezzük.

A „*Gazdag szegénység*“ című költeményében figyelmezteti Juliáját, hogy a hajlék, melybe majd hitestársul viszi, nem fényes. A hiú pompa, a mire annyian vágnak, itt a gúny tárgya. Nem fogja nyakát aranyékszer ékesíteni, sem derekát selyem köríteni, hanem csak két ölelő kar. Szegény, de szegénységére büszke, mert boldogságát semmi földi kincsért sem adja cserébe. Gazdag e szegénység, szerény hajléka várja már királynőjét, kinek számára már kész a szerelem sugár koronája. A feleségéhez írt költemények sorozatát az „*Intés*“ című fejezi be.

„Oh, hogy ha leltél egy szívet,
Mely könyeid' nem veti meg,
De szégyenedben osztozik :
Oh légy hű hozzá sírodig!“

Igy kezdi meg az Intést. Azután figyelmezteti nejét, hogy egy önfeledett szó ne űzze ki emlékezetéből a hosszú, boldog éveket. Azt a jó tanácsot adja, hogy az engedékenységben legyen erős, inkább törje meg saját akaratját, mint a frigyét, mert hiszen nem is olyan sok az, a mit ez a szegény, üres világ adhat. Boldog az, ki elmondhatja, hogy egy kis hajlékot épített.

— „De minden, minden roskatag!
Ha repkény földi a falat,
Könnyelmű kézzel le ne tépd :
Megborzad, a ki bele lép“ . . .

Ime, a valóban mintaszerű költeménysorozat érdemes befejezése. Szász Bélának feleségéről írt költeményeit ismertetve, még egyről kell megemlékeznünk. Mennyi báj, mennyi kedvesség ömlik el a „*Feleségem virágai közt*“ című költeményén, melyben feleségét a virágok testvérének nevezi s kéri, hogy mosolyogjon testvéreire és azok visszaadják a szerető tekintetet. Kéri, hogy ápolja szeretettel a virágokat, mert azok sohasem felejtik el a jó tetteket. A virág nem háládatlan, miként az önző ember.

A családi otthon kis világa sugalmazta Szász Béla legszébb költeményeit. A családi élet legtisztább és legigazibb

örömeit, bajait Szász Béla a legnagyobb művészettel és közvetlenséggel tárja elénk. E téren igazi művész. E nemű költeményei a magyar költészet legszebb virágai közé tartoznak mindenkor. Értékük örök. Szász Béla a családi élet számtalan jellemző vonását, bájos egyszerűségét, a föláladozó önzetlenséget a maga odaadó egyetemességét elragadtatva és elragadóan, komolyan és játszian adja elénk. A családi otthon ismert világába vezet, melynek légkörét sohasem unjuk, melyben mindenki a legjobban érzi magát. Szász Bélának nagy a fogékony-sága az élet, de különösen a családi élet mindennemű benyomásai iránt; innen magyarázható, hogy költészetén, úgy magán, mint családi élete, ennek kisebb-nagyobb változatai oly híven tükröződnek vissza. Az őszinteség, mely egész költészetének sajátos jellemvonása, leginkább e nemű költeményeit jellemzi. Családi életére vonatkozó költeményeiben az érzelmeknek oly mély és igaz kifejezésével találkozunk, hogy méltán nevezhetjük *őt a családi érzelmek költőjének.*

DR. PERÉNYI JÓZSEF.